

УДК: 78.05.

DOI:10.58494/esai.24(8).2024.12

Атакулова Феруза Махматиймановна,
ОшМУ, магистрант**КӨРКӨМ СҮРӨТ ИСКУССТВОСУ ТАРБИЯ БЕРҮҮНҮН БУЛАГЫ КАТАРЫ**

Аннотация. Бул макалада жаш муундарга эстетикалык тарбия берүү маселесин чечүү алардын мотивациялык чөйрөсүн өнүктүрүү проблемалары анализденди. Социалдык чөйрөнүн көркөм баалуулуктарын түшүнүү жана анын ичиндеги жаштардын эстетикалык муктаждыктарын калыптандыруу зарылдыгы иликтелди. Баланын эстетикалык кызыгуусун калыптандыруу аркылуу эмоциялык жана сезимдик тажрыйбасын жакшылык, чындык жана сулуулук жөнүндөгү идеялардын негизинде жаңы нерсени жаратууга, курчап турган дүйнөнү өзгөртүүгө болгон умтулуусу ачылып берилди.

Түйүндүү сөздөр: тажрыйба, эстетикалык тарбия, сүрөт искусствосу, тарбия, музыка.

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО КАК ИСТОЧНИК ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье, решая проблему эстетического воспитания молодого поколения, анализируются проблемы развития его мотивационной среды. Исследована необходимость понимания художественных ценностей социальной среды и формирования внутри нее эстетических потребностей молодежи. Через формирование у ребенка эстетического интереса эмоционально-чувственный опыт ребенка открывался стремлению создавать что-то новое и изменять окружающий мир на основе идей добра, истины и красоты.

Ключевые слова: опыт, эстетическое воспитание, искусство, образование, музыка.

FINE ARTS AS A SOURCE OF EDUCATION

Annotation. In this article, solving the problem of aesthetic education of the younger generation, the problems of development of its motivational environment are analyzed. The need to understand the artistic values of the social environment and the formation of the aesthetic needs of young people within it is explored. Through the formation of a child's aesthetic interest, the child's emotional and sensory experience opened up to the desire to create something new and change the world around him based on the ideas of goodness, truth and beauty.

Key words: experience, aesthetic education, art, education, music.

Киришүү**Актуалдуулугу.**

Жаштарга эстетикалык тарбия берүү маселесин чечүү алардын мотивациялык чөйрөсүн өнүктүрүү менен тыгыз байланышта. Биринчи кезекте адамдар арасында искусство жаатындагы, коомдун көркөм баалуулуктарын түшүнүүдө эстетикалык муктаждыктарын калыптандыруу зарыл. Инсандардын эстетикалык кызыгуусу эстетикалык муктаждыктын өзгөчө формасын билдирет жана баланын эмоциялык жана сезимдик тажрыйбанын жана жакшылык, чындык жана сулуулук жөнүндөгү идеялардын негизинде жаңы нерсени жаратууга, курчап турган дүйнөнү өзгөртүүгө умтулуусу менен байланышкан.

Ушундан улам эстетикалык муктаждыктарды калыптандыруунун негизи болуп инсандын табиятынан мүнөздүү болгон жана эстетикалык тарбия берүүнүн максаттуу процессинде өнүккөн сулуулукка болгон умтулуу саналат, анын даражасы инсандын искусствону эмоционалдуу сезүү жөндөмү курчап турган чындыкты чыгармачылык менен өзгөртүү менен аныкталат. Баланы жаш кезинен эстетикалык тарбиялоонун өзгөчөлүгү, ал биринчи кезекте баланын педагогикалык таасир чөйрөсүндөгү сезимдерин камтып, аларды байытып, эмоционалдык сезимталдыкты өнүктүрүүгө көмөктөшөт.

К.Д. Ушинский «жаш балдар сүрөттөр, формалар, түстөр, үндөр, жалпы эле сезимдер аркылуу ойлонушат жана ал эми мугалим баланын табиятын курулай жана зыяндуу зордуктап, аны башкача ойлонууга мажбурлайт» деп жазган [1, 221-б.].

Эстетикалык тарбиянын милдеттери жаш баланын окуу планынын предметтерин өздөштүрүү процессинде чечилет. Мисалы, дене тарбия сабагында бала адамдын денесинин сулуулугун, спорттук жетишкендиктерин, адамдын жан дүйнөсүндөгү сулуулуктун көрүнүштөрүн, жеңишке умтулуусун үйрөнөт. Интеллектуалдык жана кеп ишмердигинде сөз чеберчилигинин кооздугу, акыл эмгеги, көркөм сөздүн реалдуулугунун объективдүү жактары баса белгиленет. Эмгек ишмердүүлүгү эмгектин максаттарынын жана процессинин, анын натыйжаларынын жана жамааттык эмгек ишмердүүлүгүнүн жүрүшүндө пайда болгон мамилелердин кооздугун баса белгилейт.

Жаштарга эстетикалык тарбия берүү проблемасын чечүүнүн маанилүү каражаттарынын бири – искусство. Искусствонун оригиналдуулугу анын предмети, мазмуну, социалдык функциясы жана реалдуулукту чагылдыруу жолу менен аныкталат. Тарбиянын каражаты катары чындыкты чагылдыруунун өзгөчөлүгү, ал инсандын чыгармачылык тажрыйбасын, бүткүл адамзаттын руханий байлыгынын топтогондугун эсептөөгө болот [2, 64-б.].

Искусствонун ар бир түрүнүн өзгөчөлүгү анын көркөм тилинин оригиналдуулугу менен көрсөтүлүп, адамга өзгөчө таасир этет (сөз, үн, кыймыл, түс, форма, гармония ж.б.). Мисалы, музыка түздөн-түз баланын эмоционалдык-эстеттүү, сенсордук чөйрөсүнө багытталган. Музыкалык образдарды кабыл алуу мектеп окуучуларынын дүйнө таанымын, музыкалык-эстетикалык табитин, баалуулукка багытталган жүрүм-турумунун калыптанышына жана байышына өбөлгө түзөт. Скульптура дененин көлөмдүү, пластикалык экспрессивдүүлүгүн так ачып берет, ошону менен балдардын анын формасын, гармониясын ж.б. түшүнө алуусуна жол көрсөтөт. Сүрөт форма жана түс сезимин кабылдоого багытталган; инсан живопись жөнүндө ой жүгүртүп жатып, жалпы боекту, түстөрдүн бөлүштүрүлүшүн, тондордун гармониясын гана байкабастан, композицияны, фигуралардын жайгашуусун жана чийменин экспрессивдүүлүгүн байкай алат. Мунун баары инсанга чыгарманын көркөм образын түшүнүүгө жана ачууга, сүрөтчүнүн ички дүйнөсү менен байланышка чыгууга, сүрөттүн мазмунуна болгон мамилесин билдирүүгө шарт түзөт [3, 21-б.].

Искусствонун ар кандай түрлөрүнүн эстетикалык табияты «көркөм кубулушту башка сезимдик формада, бир көркөм окуяны экинчисинин тилине которууда (мисалы, түстөрдүн айкалышында, кыймыл-аракетинде, деталдаштырылган музыкалык образын сөз менен) сезүүгө жардам берет». Инсан менен искусствонун ортосундагы байланыштын тарбиялык мааниси алардын эстетикалык реакцияларынын жана эстетикалык сезимдеринин диапазонун кеңейтүү, искусствонун баалуулуктарын ички тынчтык абалына айландыруу болуп саналат. Билим алуу процессидеги искусство эстетикалык тарбия берүүнүн негизги каражаттарынын бири.

А.И. Бурова, Б.М. Неменский, Б.Т. Лихачев сыяктуу изилдөөчүлөр эстетикалык тарбиянын проблемаларына токтолушкан. Сүрөт искусствосунун каражаттары аркылуу окуучуларга жана инсанга эстетикалык тарбия берүү маселелерин чечүүнүн мүмкүнчүлүктөрүн карап чыгуу зарылдыгын баса белгилешкен. Искусство өзүнө конкреттүү сезимдик образдарында курчап турган дүйнөнүн көп түрдүүлүгүн гана камтыбастан, сүрөтчүнүн философиялык жана эстетикалык дүйнө таанымын да чагылдырат [4, 12-б.]. Сүрөт искусствосу биздин жашообуздун бардык аспектилерин – адамдын эмгегин, күнүмдүк турмушун, эс алуусун, жетишкендиктерин терең ачып берет. Демек, көркөм өнөрдү колдонуу аркылуу балдардын адам эмгеги менен жаралган нерселерге урмат-сый менен мамилесин тарбиялоо абдан маанилүү.

Сүрөт искусствосунун каражаттары аркылуу окуучуларга эстетикалык тарбия берүүнүн актуалдуу милдети – алардын эстетикалык манызын түшүнүү менен сүрөттөлгөн предметтерди эмоционалдык кабыл алуу жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү. Сүрөттөлгөн

предметтерди эмоционалдык жана эстетикалык кабыл алуу визуалдык кабылдоонун багытын, биринчи кезекте, алардын эстетикалык мазмунун туюндурган объектилердин өзгөчөлүктөрүнө: көлөмдүү формалардын жана беттердин пропорционалдуулугуна, ийкемдүүлүккө, сызыктардын жана объекттин контурларынын кооздугуна, гармониялуулугуна жарык жана көлөкө жана жарык көлөкөлөрдүн өз ара мамилелерине көңүл буруу [5, 26-б.].

Объекттин эстетикалык маанисин аныктоочу өзгөчөлүктөргө визуалдык кабылдоонун багыты эмоционалдык мүнөздө болушу керек. В.С. Кузиндин ою боюнча, окуучулардын сүрөттөлгөн объектилерди эстетикалык кабыл алуу жөндөмүн өнүктүрүү маанилүү. Баланын тажрыйбасын, кызыгуусун жана курчап турган чындыкка болгон мамилесин эске алуу менен кабыл алуу белгилүү бир мамиленин өнүгүшүнө ээ [6, 111-б.]. Сүрөт тартуу балага өзүн сезүүгө жана түшүнүүгө, өз оюн, сезимдерин эркин билдирүүгө, күчтүү сезимдердин кагылыштарынан арылууга, өзүн таанып билүүгө, кыял, үмүтүн эркин билдирүүгө мүмкүндүк берүүчү чыгармачылык иш-аракет.

Бул балдардын ан-сезиминде курчап турган жана социалдык чындыктын чагылышы гана эмес, ошондой эле аны моделдөө, ага болгон мамиленин көрүнүшү. Психологдор баса белгилегендей, сүрөт тартуу менен бала, өзүнүн сезимдерине, каалоолоруна, кыялдарына эркиндик берип, ар кандай кырдаалдарда өзүнүн мамилелерин калыбына келтирет.

Эстетикалык тарбиянын маселелерин чечүүнүн натыйжалуулугу көп жагынан түрдүү шарттарга жараша болот. Алардын бири билим берүү мекемелеринде билим алган окуучулардын элементардык эстетикалык идеяларын жана түшүнүктөрүн калыптандыруу. Бул жерде негизги багыт болуп баланы искусствонун ар кандай түрлөрү менен практикалык жактан тааныштыруу, алардын эстетикалык кабылдоосун өнүктүрүү, жөнөкөй эстетикалык корутундуларды чыгарууга тарбиялоо.

Корутунду

Жыйынтыктап айтканда, көркөм өнөр сабагында балдарга эстетикалык тарбия берүү процесси көркөм иш-аракеттердин ар кандай түрлөрүндө ишке ашат. Башкача айтканда, драмалык оюндардын, жомоктордун, берилген тема боюнча ар кандай аңгемелердин, ыр жазуу же сүрөт тартуунун бирдиктүүлүгүндө жүргүзүлүшү максатка ылайыктуу ж.б.у.с.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Ушинский К. Д. Русская школа / Сост., предисл., коммент. В. О. Гусаковой / Отв. ред. О. А. Платонов. Письма о воспитании наследника русского престола. – М.: Институт русской цивилизации, 2015. –С. 185–221. – 688 с.
2. Каргин А.С. Нравственно эстетическое формирование личности. – М.: Знание, 1981.- 64 с.
3. Кларин М. Личностная ориентация в непрерывном образовании (о развитии мира личности в процессе образования). // Педагогика. 1996. - №2. -С. 14-21.
4. Комарова Т.С. Концепция эстетического воспитания и развития художественно-творческих способностей детей дошкольного возраста. – В сб.: Актуальные проблемы формирования личности на материале народной культуры.-Шуя, 1994. С. 3-12.
5. Теплов Б. М. Психологические вопросы художественного воспитания. // Известия АПН РСФСР. 1947. - Выпуск 11. - С. 7 - 26.
6. Кузин, В.С. Изобразительное искусство. 2 кл. : учеб. для общеобразоват. учреждений / В. С. Кузин, Э. И. Кубышкина. – 13-е изд., стереотип. – М. : Дрофа, 2010. – с.111

